

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Analiza statystyczna/
Statistical analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie tekstu/
Manuscript preparation
F. Opracowanie
piśmiennictwa/
Literature search
G. Pozyskanie funduszy/
Funds collection

COOPERATION FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN A REGION BASED ON THE EXAMPLE OF LOCAL GOVERNMENTS OF MUNICIPALITIES WITHIN THE VALUABLE NATURAL AREAS OF THE LUBLIN PROVINCE

WSPÓŁPRACA NA RZECZ ROZWOJU TURYSTYKI W REGIONIE NA PRZYKŁADZIE SAMORZĄDÓW GMIN PRZYRODNICZO CENNYCH WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Danuta Guzal-Dec

Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Guzal-Dec D. (2017), *Cooperation for the development of tourism in a region based on the example of local governments of municipalities within the valuable natural areas of the Lublin Province / Współpraca na rzecz rozwoju turystyki w regionie na przykładzie samorządów gmin przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*. Economic and Regional Studies, Vol. 10, No. 3, pp. 63-73.

ORIGINAL ARTICLE

JEL code: Z32, O12

Submitted:
April 2017

Accepted:
July 2017

Tables: 2
Figures: 0
References: 16

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: Z32, O12

Zgłoszony:
Kwiecień 2017

Zaakceptowany:
Lipiec 2017

Tabele: 2
Rysunki: 0
Literatura: 16

Summary

Subject and purpose of work: The subject of the work was intra- and intersectoral cooperation between local governments for the development of tourism. The aim of the work was to evaluate the activity of local governments natural valuable areas of Lublin Province in undertaking co-operation in tourism.

Materials and methods: The accomplishment of the objective was supported by the analysis of the literature of the subject and the results of the research carried out in 2013. The area of the study was composed of 30 municipalities of the highest ecological value group in Lublin Province. A diagnostic survey method was applied, with the use of an interview questionnaire which was addressed to village and town mayors. The additional source of information consisted of the web pages of municipal offices, organizations, which belonged to the surveyed local governments and statutes of these organizations.

Results: It was shown that local governments within natural valuable areas did not sufficiently exploit diagonal co-operation in stimulating tourism development. The measures aimed at supporting tourism were characterized by lack of comprehensiveness. Only about one third of self-governments undertook comprehensive measures using forms of intrasectoral and intersectoral cooperation.

Conclusions: Further development and intensification of diagonal cooperation is postulated, as well as promotion of good practices.

Keywords: municipalities, intrasectoral co-operation, intersectoral co-operation, natural valuable areas

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Przedmiotem pracy była współpraca wewnątrz- i międzysektorowa samorządów gminnych na rzecz rozwoju turystyki. Celem pracy była ocena aktywności samorządów gmin przyrodniczo cennych województwa lubelskiego w podejmowaniu współpracy w turystyce.

Materiały i metody: Realizacji celu służyła analiza literatury przedmiotu oraz wyników badań przeprowadzonych w 2013 r. Teren badania stanowiło 30 gmin z grupy o najwyższej cenności ekologicznej w województwie lubelskim. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu skierowanego do wójtów/burmistrzów. Dodatkowe źródło informacji stanowiły strony internetowe urzędów gmin i organizacji, do których przynależały badane samorzady i statuty tych organizacji.

Wyniki: Wykazano, że samorzady gmin przyrodniczo cennych w niedostatecznym stopniu wykorzystywały współpracę diagonalną w stymulowaniu rozwoju turystyki. Działania służące wspieraniu turystyki cechowały się brakiem kompleksowości. Jedynie około 1/3 samorządów gmin podejmowała kompleksowe działania wykorzystując formy współpracy wewnątrz- i międzysektorowej.

Wnioski: Postulowany jest dalszy rozwój i intensyfikacja współpracy diagonalnej oraz promocja dobrych praktyk.

Słowa kluczowe: samorzady gminne, współpraca wewnątrzsektorowa, współpraca międzysektorowa, obszary przyrodniczo cenne

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr Danuta Guzal-Dec, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk Ekonomicznych i Technicznych, ul. Siderska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, Poland; phone: +48 83 344 99 05; e-mail: danuta_guzal-dec@wp.pl;

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List, ICV 2016: 92,91; Polish Ministry of Science and Higher Education 2016: 9 points/ AgEcon Search, AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List ICV 2016: 92,91; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2016: 9 punktów. **Copyright:** © 2017 Pope John Paul II State School of Higher Education in Biała Podlaska, Danuta Guzal-Dec. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Introduction

The way local government operates nowadays in the field of stimulating development, which includes stimulation through the development of tourism, is not so much in undertaking action on the foundation of executive authority, as in creating conditions for the cooperation between various local entities for joint attainment of pro-development goals. In the literature of the subject, local government fulfilling this role is presented as an entrepreneurial actor conducting innovative development policy (Szewczuk 2011, Guzal-Dec 2015), and innovation based on connecting, through initiating intersectoral cooperation, private sector's marketing orientation and formal competences of the public sector, enables more effective application for external funds for development financing (Czernek 2010, p. 156).

As the forms of cooperation between local governments supporting tourism development and functioning in Poland one may include municipal unions, municipal agreements, cross-border cooperation (Euroregional) and any other oral or written agreement between representatives of local (municipal) governments, which may be based on administrative or civil law (Mika, Pawlusiński 2006, pp. 74-84). Municipal unions and municipal agreements are a form of cooperation between municipalities in the sphere of executing public tasks. The difference between them lies in the fact that in the case of a municipal utility union a separate partnership structure is created that assumes responsibility for fulfilling these tasks. On the other hand, in the case of an agreement, they are assumed by one of the cooperating municipalities. These tasks are mostly related to technical infrastructure and environment protection, so they indirectly determine the potential for tourism development (Czernek 2010, p. 119). The basic forms of intrasectoral cooperation, apart from agreements and municipal utility unions, include associations. The aim of the associations of Territorial Government Units is to support the idea of self-government, its development, and defence of common interests. In practice, this form of cooperation is implemented at all levels: local, regional, national and international, in the framework of intra and intersectoral cooperation, e.g.: Local Action Groups (LAGs), Local / Regional Tourism Organizations (LTO / RTO) or clusters (Guzal-Dec 2009). LAGs, LTOs and RTOs belong to the most common intersectoral associations that support the development of tourism. Local Action Groups operate on the basis of the European Union LEADER programme, gathering mandatorily the representatives of three sectors: public, private and non-profit. Their main aim is to act for the benefit of rural areas where they are based. Among these activities, tourism plays the key role. (Guzal-Dec 2015). Local and Regional Tourism Organizations bring together entities of public and private sectors and execute marketing tasks (Mistilis, Daniele 2004, p. 63-67).

One of the most general classifications of cooperation, which is relevant both to the description of

Wstęp

Współcześnie sposobem działania samorządu w obszarze stymulowania rozwoju, w tym poprzez rozwój turystyki, staje się nie tyle podejmowanie działań w oparciu o uprawnienia władcze, co tworzenie warunków współpracy różnych podmiotów lokalnych dla osiągnięcia wspólnych prorozwojowych celów. W literaturze przedmiotu samorząd spełniający taką rolę przedstawiany jest jako aktor przedsiębiorczy, prowadzący innowacyjną politykę rozwoju (Szewczuk 2011, Guzal-Dec 2015), a innowacyjność, opierająca się na połączeniu, poprzez zainicjowanie współpracy międzysektorowej, orientacji marketingowej sektora prywatnego i kompetencji formalnych sektora publicznego, umożliwia między innymi bardziej skuteczne aplikowanie o fundusze zewnętrzne na finansowanie rozwoju (Czernek 2010, s. 156).

Do funkcjonujących w Polsce form współpracy samorządów terytorialnych służącej wspieraniu rozwoju turystyki zaliczyć należy związki międzygminne, porozumienia międzygminne/komunalne, współpracę transgraniczną (euroregionalną) oraz wszelkie inne ustne lub pisemne porozumienia reprezentantów samorządów terytorialnych (gminnych), których podstawą może być prawo administracyjne lub cywilne (Mika, Pawlusiński 2006, s. 74-84). Związek międzygminny i porozumienie międzygminne stanowią formę kooperacji gmin w zakresie wykonywania zadań publicznych. Różnią się tym, że w przypadku związku komunalnego powstaje odrębna struktura partnerska przejmująca na siebie obowiązki realizacji tych zadań. Natomiast przy porozumieniu realizuje je jedna ze współpracujących gmin. Zadania te dotyczą najczęściej infrastruktury technicznej i ochrony środowiska, a więc pośrednio determinują możliwość rozwoju turystyki (Czernek 2010, s. 119). Do podstawowych form współpracy wewnątrzsektorowej poza porozumieniami i związkami komunalnymi należą stowarzyszenia. Celem stowarzyszeń Jednostek Samorządu Terytorialnego jest wspieranie idei samorządu, jego rozwoju, a także obrony wspólnych interesów. Ta forma współdziałania w praktyce realizowana jest na wszystkich szczeblach: lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym, w ramach współpracy wewnątrz- i międzysektorowej np.: w Lokalnych Grupach Działania (LGD), Lokalnych/Regionalnych Organizacjach Turystycznych (LOT/ROT) czy klastrach (Guzal-Dec 2009). Do najczęściej występujących w praktyce międzysektorowych stowarzyszeń wspierających rozwój turystyki należą LGD oraz LOT i ROT. Lokalne Grupy Działania funkcjonują w oparciu o program Unii Europejskiej LEADER, zrzeszając obligatoryjnie przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, prywatnego i non-profit. Ich celem głównym jest działanie na rzecz obszarów wiejskich, na którym są zlokalizowane. Wśród tych działań kluczowe znaczenie odgrywa turystyka (Guzal-Dec 2015). Lokalne i Regionalne Organizacje Turystyczne zrzeszają podmioty sektora publicznego oraz prywatnego i realizują zadania z zakresu marketingu (Mistilis, Daniele 2004, s. 63-67).

Jedną z najbardziej ogólnych klasyfikacji współpracy, właściwej zarówno dla opisu relacji zachodzących

relations in the private and public sector, is the division with regard to the direction / plane of co-operation, where one can distinguish vertical, horizontal and diagonal co-operation (Fyall, Garrod 2005, pp. 156-157). As for the public sector, vertical cooperation is the co-operation of local government units of different levels - municipal government with county (Polish 'Powiat) and provincial government, and with representatives of the central government. Horizontal co-operation in the public sector occurs between the same levels of public administration and, for example, takes the form of inter-municipal agreements, e.g. in the form of municipal agreements, municipal unions/associations, etc. An example of diagonal cooperation is a tourism cluster (cooperation of entities providing goods and services competitive to each other and at the same time cooperation between customers and suppliers) and forms of intersectoral cooperation such as: RTO / LTO, LAG, Public Private Partnership (PPP), etc. (Czernek 2010, pp. 108-109).

Cooperation of local governments is also classified according to whether the cooperative entities are part of the local government sector and a distinction is made between intra- and intersectoral co-operation. Intrasectoral cooperation in tourism can be implemented through: inter-municipal (municipal) unions, inter-municipal (municipal) agreements, twinning, cross-border co-operation (Euroregions) and other vertical and horizontal municipal associations. Cross-sectoral cooperation as part of: LTO / RTO, LAG, PPP and others (including clusters).

Due to the complex nature of the tourist product, diagonal multi-directional cooperation is particularly advisable - both in the intra- and intersectoral form. It allows not only for achieving economies of scale (as in the case of horizontal and vertical cooperation), but also for benefiting from expanding production / service capacity and increasing the range of services and products offered (Michael 2003, pp. 138-140).

Co-operation of local governments seems to be particularly postulated for the development policy of the local governments of municipalities with unfavourable development conditions. Among these municipalities, peripheral units should be identified, as well as the municipalities whose sizeable area is subject to legal environment protection, which (to varying extent in accordance with the protection regime applicable to a given form) limits (to a greater or lesser extent) the freedom of management. The situation with regard to development opportunities becomes particularly problematic if we take into account municipal units located in a peripheral region, and additionally units peripheral to the centre of such a region.

In the light of economic criteria, natural valuable areas are "areas where biological diversity is, or may become (upon selection of appropriate directions and methods) a predominant, significant factor of economic activity, or where it significantly limits forms of economic activity being in conflict with the primary purpose of the existence of natural valuable areas - preservation of biological diversity." In natural valuable areas, cooperation between local

w sektorze prywatnym, jak i publicznym, jest podział ze względu na kierunek/płaszczyznę współpracy, gdzie wyróżnić można współpracę „wertykalną „ pionową”, horyzontalną „poziomą” oraz diagonalną „wielokierunkową/„ukośną” (Fyall, Garrod 2005, s. 156-157). W odniesieniu do sektora publicznego współpraca pionowa to współpraca jednostek samorządowych różnych szczebli – samorządu gminnego z powiatowym, wojewódzkim, przedstawicielami władz szczebla centralnego. Współpraca horyzontalna w sektorze publicznym zachodzi między tymi samymi szczeblami administracji publicznej i przyjmuje przykładowo postać porozumień międzygminnych, np. w formie porozumień komunalnych, związków/stowarzyszeń gmin, itp. Przykładem współpracy diagonalnej jest klaster turystyczny (współpraca podmiotów dostarczających dobra i usługi względem siebie konkurencyjne, a jednocześnie kooperacja między odbiorcami i dostawcami) oraz formy współpracy międzysektorowej takie jak: ROT/LOT, LGD, Partnerstwo Publiczno-Prywatne (PPP), itp. (Czernek 2010, s. 108-109).

Współpracę samorządów klasyfikuje się także według przynależności podmiotów współpracy do sektora samorządowego i wyróżnia kooperację wewnątrz- i międzysektorową. Współpraca wewnątrzsektorowa w turystyce może być realizowana w ramach: związków międzygminnych (komunalnych), porozumień międzygminnych (komunalnych), twinningu, współpracy transgranicznej (euroregiony) oraz innych o charakterze współpracy wertykalnej oraz horyzontalnej stowarzyszeń gmin. Współpraca międzysektorowa natomiast w ramach: LOT/ROT, LGD, PPP oraz innych (w tym klastrów).

Ze względu na złożony charakter produktu turystycznego szczególnie wskazana jest kooperacja diagonalna – wielokierunkowa, zarówno wewnątrz-, jak i międzysektorowa. Umożliwia ona nie tylko osiągnięcie korzyści skali (jak w przypadku kooperacji horyzontalnej i wertykalnej), ale także korzyści związanych z poszerzeniem możliwości produkcyjnych/usługowych i zwiększenia zakresu świadczonej oferty (Michael 2003, s. 138-140).

Współpraca samorządów wydaje się być szczególnie postulowana w polityce rozwoju samorządów gmin o niekorzystnych uwarunkowaniach rozwojowych. Wśród gmin takich należy wskazać jednostki charakteryzujące się peryferyjnością oraz gminy, których znaczna powierzchnia podlega prawnej ochronie przyrody, co (w różnym zakresie zgodnie z obowiązującym dla danej formy reżimem ochronnym) ogranicza (w mniejszym lub większym stopniu) swobodę gospodarowania. Sytuacja odnośnie możliwości rozwoju staje się szczególnie problemowa jeżeli uwzględnimy jednostki gminne usytuowane w regionie peryferyjnym, a dodatkowo peryferyjne względem centrum takiego regionu.

W świetle kryteriów ekonomicznych obszary przyrodniczo cenne to „obszary, których różnorodność biologiczna stanowi lub może stanowić (przy doborze właściwych kierunków i metod) dominujący, istotny czynnik działalności gospodarczej lub w istotny sposób ogranicza formy gospodarowania sprzeczne z podstawowym celem istnienia obszarów przyrodni-

governments should lead to increased awareness of the constraints associated with the management of these areas and at the same time to the search for such forms of pursuing tourism in these areas which are effective in the social and economic perspective (Zwolińska-Ligaj 2015). The aim of this study was to evaluate the activity of local governments of municipalities in natural valuable areas of Lublin Province with regard to undertaking cooperation in tourism. The paper assumes the hypothesis that the local governments of municipalities in natural valuable areas of Lublin Province do not undertake sufficient diagonal cooperation in the development of tourism.

Methods

In order to achieve the objective adopted for this study, subject literature and the results of the research conducted in the fourth quarter of 2013 were analysed. The scope of the study included 30 municipalities from the group of the highest ecological value in Lublin Province according to the author's index of ecological value of rural and urban-rural municipalities. The division into ecological value classes was applied to 193 municipalities - the total number of rural and urban-rural municipalities based on such index statistics as arithmetic mean and standard deviation (described in detail in Guzal-Dec 2015).

The conceptual basis for constructing a set of ecological value indicators was determined by the pressure-state-response framework, based on a tripartite division according to cause-effect criteria. Following Tomasz Bajerowski, the author bases the estimation of ecological value of rural municipalities on three parameters (Suchta 1997, pp. 75-90): "ecological power" of the form of usage, pollution of the environment and the degradation of its individual elements and the degree of the preservation of natural elements of the environment. The structure of the synthetic indicator includes partial indicators describing the state of the environment, the pressure exerted on the environment and its response (protection). The standardized sum method (Perkal index) was used to evaluate the degree of ecological value. The indicator was constructed with the assumption that all features are equivalent at each level of generalization. The procedure of constructing the indicator was described in detail in: (Guzal-Dec 2013).

The diagnostic survey method was employed, using an interview questionnaire. Direct interviews were conducted with mayors of communes. The interview questionnaire included questions on the scope, form and assessment of the effects of cooperation between local governments, as part of intra and intersectoral cooperation. Additional sources of information were the websites of municipal offices, as well as the websites of organizations, which the assessed local governments were part of, i.e. LAGs, LTOs, the Lublin RTO clusters, municipal unions, the Association of the Local Governments of the Euroregion Bug, as well as the statutes of these organizations.

czy cennych – zachowaniem różnorodności biologicznej". Na obszarach przyrodniczo cennych współpraca samorządów powinna prowadzić do wzrostu świadomości ograniczeń, jakie wiążą się z gospodarowaniem na tych obszarach i jednocześnie poszukiwania efektywnych z punktu widzenia społecznego i ekonomicznego form realizacji turystyki na tych obszarach (Zwolińska-Ligaj 2015). Celem niniejszej pracy była ocena aktywności samorządów gmin przyrodniczo cennych województwa lubelskiego w podejmowaniu współpracy w turystyce. W pracy przyjęto hipotezę, że samorzady gmin przyrodniczo cennych w województwie lubelskim w niedostatecznym stopniu podejmują współpracę diagonalną w rozwoju turystyki.

Metodyka

Realizacji przyjętego w pracy celu służyła analiza literatury przedmiotu oraz wyników badań przeprowadzonych w IV kwartale 2013 r. Teren badania stanowiło 30 gmin z grupy o najwyższej cenności ekologicznej w województwie lubelskim według opracowanego przez autorkę wskaźnika cenności ekologicznej gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Podział na klasy cenności ekologicznej dokonany został dla 193 – ogółu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa w oparciu o takie statystyki wskaźnika jak średnia arytmetyczna i odchylenie standardowe (opisane szczegółowo w Guzal-Dec 2015).

Koncepcyjne podstawy dla skonstruowania zestawu wskaźników cenności ekologicznej wyznaczył model presja–stan–reakcja, oparty na trójpodziale według kryteriów przyczynowo-skutkowych. Za Tomaszem Bajerowskim ocenę cenności ekologicznej gmin wiejskich autorka uzależniła od trzech parametrów (Suchta 1997, s. 75–90): „mocy ekologicznej” formy użytkowania, zanieczyszczenia środowiska i stopnia zdegradowania poszczególnych jego elementów oraz stopnia zachowania naturalnych elementów środowiska. W konstrukcji wskaźnika syntetycznego uwzględniono wskaźniki cząstkowe opisujące stan środowiska, wskaźniki presji na środowisko oraz reakcji (ochrony) środowiska. Do oceny stopnia cenności ekologicznej zastosowana została metoda sum standaryzowanych (wskaźnik Perkala). Wskaźnik został skonstruowany przy założeniu, że wszystkie cechy są równoważne na każdym poziomie uogólnienia. Procedura konstrukcji wskaźnika została opisana szczegółowo w: (Guzal-Dec 2013).

Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Wywiady bezpośrednie przeprowadzono wśród wójtów/burmistrzów. W kwestionariuszu wywiadu uwzględniono pytania dotyczące zakresu, formy oraz oceny efektów współpracy samorządów gminnych w ramach współpracy wewnątrz- i międzysektorowej. Dodatkowe źródło informacji stanowiły strony internetowe urzędów gmin oraz organizacji, do których przynależały badane samorzady, a więc LGD, LOT-ów, Lubelskiej ROT, klastrow, związków komunalnych, Stowarzyszenia Samorządów Euroregionu Bug, a także statuty tych organizacji.

Results

The surveyed local governments actively participated in local government partnerships (18 municipalities). These partnerships were established for the purposes of joint implementation of projects implemented in 2007-2013 and co-financed by EU funds, mainly within the Development of Eastern Poland Operational Programme and the Regional Operational Programme of Lublin Province. These partnerships were composed of 2 to 10 partners from Lublin Province and adjacent Provinces - Podlaskie Province and Podkarpackie Province (in the case of financing projects from the Development of Eastern Poland Operational Programme). Generally, these were initiatives undertaken under individual partnership agreements, but there were examples of cooperation diversification - working with many partners on several projects. The municipalities - Janów Lubelski, Janów Podlaski, Konstantynów and Zwierzyniec cooperated in several projects with different partners. Rossosz and Zwierzyniec municipalities continued cooperation - they managed to implement new projects as a part of the partnership.

The thematic area of cooperation for all undertaken initiatives concerned increasing the significance of tourism in local or supra-local development. The scope of cooperation in all undertaken cooperation projects included: preparation of an application for a grant from external funds, conducting information and promotion activities, investment in technical infrastructure. In some cases, this scope was, however, much broader and included preparation of development planning, such as: functional area development strategy, tourism development strategy, brand strategy, concept of functional-spatial development of entrepreneurship incubator, programs of municipal competitiveness development. An example of the most active cooperation is the "Green Valley" partnership, which was joined by Rossosz municipality. As many as 8 projects were realised during this partnership. As a lasting and highly desirable, in terms of further use of cooperation as a tool for shaping competitive advantage, the effects of cooperation of the surveyed governments in municipalities of natural valuable areas one could highlight the creation of: an entrepreneurship incubator, LTO or a spa cluster. Undertaking intrasectoral partnerships, in the opinion of the representatives of municipal authorities - village and town mayors, allowed for achieving good cooperation effects (score of 4.5 on 5-point scale, where 1 - inadequate, 2 - mediocre, 3 - satisfactory, 4 - good, 5 - very good).

Local governments of the municipalities within natural valuable areas pursued cooperation with foreign partner municipalities with definitely lower frequency (30% of the total number) and lower activity. The most active municipalities in this area were Janów Lubelski and Zwierzyniec (7 partners). As examples of cooperation for the development of tourism one could point to the cooperation of Janów Lubelski with a German partner in the development of agritourism, which resulted in the emergence

Wyniki

Badane samorządy aktywnie uczestniczyły w partnerstwach samorządowych (18 gmin). Partnerstwa te zawiązywane były na potrzeby wspólnej realizacji projektów realizowanych w latach 2007-2013, a współfinansowanych ze środków UE, głównie w ramach PO Rozwój Polski Wschodniej oraz RPO województwa lubelskiego. W partnerstwach tych uczestniczyło od 2 do 10 partnerów z województwa lubelskiego i ościennych - podlaskiego i podkarpackiego (w przypadku finansowania projektów z PO Rozwój Polski Wschodniej). Na ogół były to inicjatywy podejmowane w ramach pojedynczych umów partnerskich, ale wystąpiły też przykłady dywersyfikacji współpracy - z wieloma partnerami w ramach kilku projektów. Gminy - Janów Lubelski, Janów Podlaski, Konstantynów i Zwierzyniec podjęły współpracę w ramach kilku projektów z różnymi partnerami. Gminy Rossosz i Zwierzyniec kontynuowały współpracę - udało się im zrealizować w ramach partnerstwa kolejne projekty.

Obszar tematyczny współpracy w przypadku wszystkich podjętych inicjatyw dotyczył wzrostu znaczenia funkcji turystycznej w rozwoju lokalnym lub ponadlokalnym. Zakres współpracy we wszystkich podjętych projektach obejmował: przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną. W kilku przypadkach zakres ten był jednak znacznie szerszy i obejmował także przygotowanie opracowań planistycznych, takich jak np.: strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego, strategia rozwoju turystyki, strategia marki, koncepcja funkcjonalno-przestrzenna rozwoju inkubatora przedsiębiorczości, programy rozwoju konkurencyjności gmin. Przykładem najbardziej aktywnej współpracy jest porozumienie partnerskie „Dolina Zielawy”, do którego przystąpiła gmina Rossosz. W ramach tego partnerstwa zrealizowano aż 8 projektów. Jako trwałe i bardzo pożądane, w aspekcie dalszego wykorzystywania współpracy jako narzędzia kształtowania przewagi konkurencyjnej, efekty współdziałania badanych samorządów gmin przyrodniczo cennych można wskazać utworzenie: inkubatora przedsiębiorczości, LOT czy klastra uzdrowiskowego. Podjęte partnerstwa wewnątrzsektorowe, zdaniem przedstawicieli władz gminnych - wójtów i burmistrzów, umożliwiły osiągnięcie dobrych efektów współpracy (ocena 4,5 przy pięciostopniowej skali oceny, gdzie 1 - ocena niedostateczna, 2 - mierna, 3 - dostateczna, 4 - dobra, 5 - bardzo dobra).

Zdecydowanie rzadziej (30% ogółu) i mniej aktywnie podejmowana była przez samorządy badanych gmin przyrodniczo cennych współpraca z zagranicznymi gminami partnerskimi. Najaktywniejsze w tym obszarze były Janów Lubelski i Zwierzyniec (7 partnerów). Jako przykłady współpracy na rzecz rozwoju turystyki wskazać można współpracę Janowa Lubelskiego z partnerem niemieckim w ramach rozwoju agroturystyki, która zaowocowała powstaniem nowych gospodarstw oraz współ-

of new farms and the cooperation of Lubycza Królewska, Tomaszów Lubelski and Susiec with the German partner, in the framework of which training workshops, study visits and promotional activities were conducted. Twinning partnerships, in the opinion of the local authorities, brought good results of cooperation (4.5 on a scale as above).

Six local governments (20% of the total number) belonged to the Association of Euroregion Bug Local Governments. Within the framework of cooperation, the following projects supporting the development of tourism were initiated: *“Support for the Bug river tourism as an element of sustainable development in Eastern Lublin Region”* and *“European co-operation for ecological tourism in the Euroregion Bug”*. The projects were financed with the funds of the European Economic Area Financial Mechanism. According to the representatives of local authorities, this form of cooperation allowed for achieving good results (score of 4.5 on the scale above).

In addition, in the sphere of executing public tasks, eight municipalities cooperated within four municipal unions. Their activities included mainly tasks in the field of environment protection, so they only had an indirect impact on the development of tourism. These unions, in the opinion of the local authorities, allowed for achieving good cooperation results (score of 4.5 on the scale as above). Another form of cooperation between municipal governments in the field of environmental protection was an agreement. From the declarations of village mayors and town mayors it follows that the four surveyed governments entered into two agreements. These agreements, in the opinion of the representatives of local governments, allowed for achieving very good results of cooperation (score 5).

Within the framework of intersectoral cooperation, all surveyed governments cooperated in LAGs and belonged to 13 associations of this type in total. These associations, in the opinion of the representatives of the municipalities, were able to achieve good cooperation effects (score of 4.1 on the 5-point scale, where 5 - very good). Local Action Groups, which gathered the surveyed municipalities, were primarily committed to the protection and promotion of the local natural and cultural heritage and the promotion of the tourism function.

The examined LAGs joined 15 collaboration projects, including up to 2 of international scope. The number of cooperation partners was between 2 and 12. The cooperation projects mainly invested in tourism infrastructure and promotion of tourist attractions. The thematic scope included: delineating and marking of hiking trails, organization of the Festival of Traditional Products, development of a culinary guide, organization of canoeing trips, meetings with folk artists, organizing youth camps, conducting folk art workshops for residents, publishing a tourist guide, participating in trade fairs promoting tourism, a series of television programs and articles in the press. Among the implemented projects one should highlight those designed to create an integrated supra-local tourist product, including projects like:

pracę gmin: Lubycza Królewska, Tomaszów Lubelski i Susiec z partnerem niemieckim, w ramach której odbyły się warsztaty szkoleniowe, wizyty studyjne, wspólne działania promocyjne. Związki twinningowe, zdaniem przedstawicieli władz lokalnych, umożliwiały osiągnięcie dobrych efektów współpracy (ocena 4,5 przy skali jw.).

Sześć samorządów (20% ogółu) należało do Stowarzyszenia Samorządów Euroregionu Bug. W ramach współpracy podjęto m.in. następujące projekty wspierające rozwój turystyki: *„Wsparcie nadbużańskiej turystyki ekologicznej elementem zrównoważonego rozwoju Wschodniej Lubelszczyzny”* oraz *„Współpraca europejska na rzecz turystyki ekologicznej w Euroregionie Bug”*. Projekty finansowane były ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Zdaniem przedstawicieli władz lokalnych, ta forma współpracy umożliwiała osiągnięcie dobrych efektów (ocena 4,5 przy skali jw.).

Ponadto w zakresie wykonywania zadań publicznych osiem gmin współpracowało w ramach czterech związków komunalnych. Ich działania obejmowały głównie zadania z dziedziny ochrony środowiska, a więc miały tylko pośredni wpływ na rozwój turystyki. Związki te, zdaniem przedstawicieli władz lokalnych, umożliwiały osiągnięcie dobrych efektów współpracy (ocena 4,5 przy skali jw.). Inną formą współpracy gminnych samorządów w obszarze ochrony środowiska były porozumienia. Z deklaracji wójtów i burmistrzów wynika, że cztery badane samorzady przystąpiły do dwóch porozumień. Porozumienia te, zdaniem przedstawicieli samorządów umożliwiały osiągnięcie bardzo dobrych efektów współpracy (ocena 5).

W ramach współpracy międzysektorowej wszystkie badane samorzady współpracowały w LGD i należały łącznie do 13 tego rodzaju stowarzyszeń. Stowarzyszenia te, zdaniem przedstawicieli gmin, umożliwiały osiągnięcie dobrych efektów współpracy (ocena 4,1 przy pięciostopniowej skali oceny, gdzie 5 – ocena bardzo dobra). Lokalne Grupy Działania, w których zrzeszone były badane gminy, zajmowały się głównie ochroną i promocją lokalnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz promocją funkcji turystycznej.

Badane LGD przystąpiły do 15 projektów współpracy, w tym do 2 o zasięgu międzynarodowym. Liczba partnerów współpracy kształtowała się od 2 do 12. W projektach współpracy inwestowano przede wszystkim w infrastrukturę turystyczną i promocję atrakcji turystycznych. Zakres tematyczny obejmował m.in.: wyznaczenie i oznakowanie szlaków turystycznych, zorganizowanie Festiwalu Produktów Tradycyjnych, opracowanie przewodnika kulinarnego, organizację spływów kajakowych, spotkania z twórcami ludowymi, organizację obozów dla młodzieży, przeprowadzenie warsztatów dla mieszkańców z zakresu twórczości ludowej, wydanie informatora turystycznego, udział w targach promujących turystykę, cykl programów telewizyjnych i artykułów w prasie. Wśród zrealizowanych projektów wyróżnić należy te służące tworzeniu zintegrowanego ponadlokalnego produktu turystycznego, a w tym

Table 1. Intrasectoral cooperation of the local governments within natural valuable areas for the development of tourism
Tabela 1. Współpraca wewnątrzsektorowa samorządów gmin przyrodniczo cennych w rozwoju turystyki

Form of cooperation/ Forma współpracy	Number of governments cooperating in a given form/ Liczba samorządów współpracujących w danej formie	Names Government cooperating in a given form/ Nazwysamorządów współpracujących w danej formie	Objective scope of cooperation/ Zakres przedmiotowywspółpracy	Evaluation of the cooperation results According to the scale (1-5), where 1 - insufficient 2 - mediocre 3-sufficient 4 - good, 5 - very good/ Ocena efektów współpracy- Według skali (1-5), gdzie 1 - niedostateczna 2 - mierna 3 - dostateczna 4 - dobra, 5 - bardzo dobra
Inter-municipal agreement „local government partnership” established for the realization of a joint project/ porozumienie międzygminne „partnerstwo samorządowe” związane w celu realizacji wspólnego projektu	18	Dzwola, Janów Podlaski, Janów Lubelski, Józefów, Konstantynów, Krasnobród, Kraśniczyn, Łabunie, Modliborzycze, Rossosz, Skierbieszów, Sławatycze, Sosnowica, Susiec, Tomaszów Lubelski, Urszulin, Włodawa, Zwierzyniec	Preparation of application for grants from external funds, conducting information and promotion activities, investments in technical infrastructure/ przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną	4.5
twinning	9	Dębowa Kłoda, Janów Lubelski, Janów Podlaski Kazimierz Dolny, Lubycza Królewska, Stężyca, Susiec, Tomaszów Lubelski, Zwierzyniec	Training workshops, study visits, joint promotional activities/ warsztaty szkoleniowe, wizyty studyjne, wspólne działania promocyjne	4.5
cross-border cooperation (Euroregions)/ współpraca transgraniczna (euroregiony)	6	Sławatycze, Sosnowica, Tomaszów Lubelski, Urszulin, Włodawa, Zwierzyniec	Preparation of application for grants from external funds, conducting information and promotion activities, investments in technical infrastructure/ przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną	4.5

Source: author's own elaboration based on research.
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

„Lublin Ecomuseum ‘Live Tradition’”, „TEAZ Tourism - Ecology - Activity - Management”, „Cycling Land along the Amber Greenways Trail”, „Trail of the Past” or „Kayaking down the Wieprz river” (Guzal-Dec 2014).

In terms of analysing the potential of the examined LAGs in the development of diagonal cooperation, their activity in promoting the idea of partnership also needs to be evaluated positively apart from the LEADER programme, as evidenced by the fact that 6 of the investigated LAGs joined the Federation

projekty: „Ekomuzeum Lubelszczyzny ‘Żywa Tradycja’”, „TEAZ Turystyka – Ekologia – Aktywność – Zarządzanie”, „Kraina Rowerowa przy Bursztynowym Szlaku Greenways”, „Śladami przeszłości” czy „Kajakiem po wieprzu” (Guzal-Dec 2014).

W aspekcie analizy potencjału badanych LGD w rozwoju współpracy diagonalnej, należy pozytywnie ocenić ich aktywność w promowaniu idei partnerstwa także poza programem LEADER, o czym świadczy m.in. fakt że, 6 z badanych LGD przystąpiło

of Associations - Lublin Non-Governmental Union "Eastern Heritage", which promotes intersectoral cooperation for development. among the detailed goals of the Federation in the indicated area one could mention supporting the development of tourism, including sustainable tourism development, and particularly the propagation of Greenways, coordination of measures in the field of tourism, propagation and undertaking measures for the development of local and regional products, creation of conditions for establishing and promoting tourism products, developing cooperation between non-government organisations, shaping and promoting social stance contributing to their development and building a positive image of the non-government sector in the local community. (www.sis-dotacje.home.pl/lupa/biuletyn%203.pdf, retrieved on 31.12.2015).

In the surveyed group of 11 local governments (36.67% of the total), five Local Tourism Organizations co-created: "Gotania", "The Land of Loess Gorges", "Krasnystaw - Gateway to Roztocze", "Roztocze" and "Zamość and Roztocze". The cooperation of the surveyed governments within the Local Tourism Organizations was aimed at: implementing strategies of tourism development, creating a tourist image of the area, creating new and promoting existing local tourism products, increasing the number of agritourism farms and enhancing the quality of the services that are provided by them, integration of local government units, natural and legal persons, institutions and organizations interested in the development of tourism and sightseeing in the area of a given LTO, creation of a tourist information system, conducting training for the groups contributing to tourism promotion, developing programs and participating in projects intended to promote and develop tourism and sightseeing, and developing and multiplying cultural heritage, realisation, supporting and encouraging civic initiatives for cultural and social development. Lublin Regional Tourism Organization gathered 11 (36.67% of the total number of respondents) governments, with three municipalities as individual members, and the remaining members within the framework of Local Tourism Organizations: "The Land of Loess Gorges", "Roztocze" and "Zamość and Roztocze" as well as Local Action Group "Krasnystaw PLUS" and "Green Ring". The activity of the surveyed governments in this area should be assessed at an above-average level, since on the territory of Lublin Province municipality offices display low activity in cooperation with organizations supporting the development of tourism and entrepreneurship such as Local Tourism Organizations and Regional Tourism Organizations (Kuźmicki, Żbikowski 2012).

The most developed form of intersectoral cooperation is cluster structures. The Innovative Cluster Health and Tourism "Resorts - Pearls of Eastern Poland", which brings together the health resorts of Podkarpackie, Świętokrzyskie and Lublin Provinces, was joined by the municipality of Krasnobród. The task of the Cluster is to create a collaborative platform for its participants to carry out joint projects financed

do Związku Stowarzyszeń Lubelska Unia Pozarządowa „Dziedzictwo Wschodu”, który propaguje współpracę międzysektorową na rzecz rozwoju. Wśród celów szczegółowych Związku we wskazanym obszarze należy wymienić: wspieranie rozwoju turystyki, w tym turystyki zrównoważonej, a w szczególności upowszechnianie idei zielonych szlaków Greenways, koordynację działań w zakresie turystyki, propagowanie i podejmowanie działań na rzecz rozwoju produktów lokalnych i regionalnych, stworzenie warunków do powstania i promowania produktów turystycznych, rozwijanie współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi, kształtowanie i promowanie postaw społecznych sprzyjających ich rozwojowi oraz budowanie pozytywnego wizerunku sektora pozarządowego w społeczności lokalnej (www.sis-dotacje.home.pl/lupa/biuletyn%203.pdf, dostęp z dnia 31.12.2015).

W badanej grupie 11 samorządów (36,67% ogółu badanych) współtworzyło pięć Lokalnych Organizacji Turystycznych: „Gotania”, „Kraina Lessowych Wąwozów”, „Krasnystaw – Wrota Roztocza”, „Roztocze” i „Zamość i Roztocze”. Współpraca badanych samorządów w ramach LOT miała m.in. na celu: wdrażanie strategii rozwoju turystyki, kreowanie turystycznego wizerunku obszaru, tworzenie nowych i promowanie istniejących lokalnych produktów turystycznych, zwiększenie liczby gospodarstw agroturystycznych i podniesienie jakości świadczonych przez nie usług, integrowanie jednostek samorządu terytorialnego, osób fizycznych i prawnych, instytucji i organizacji zainteresowanych rozwojem turystyki i krajoznawstwa na obszarze LOT, stworzenie systemu informacji turystycznej, prowadzenie szkoleń dla środowisk działających na rzecz turystyki, opracowywanie programów i uczestniczenie w projektach mających na celu promocję i rozwój turystyki i krajoznawstwa oraz rozwijanie i pomnażanie dorobku kultury, realizowanie, wspieranie i rozbudzanie inicjatyw obywatelskich na rzecz rozwoju społecznego i kulturalnego. W Lubelskiej ROT zrzeszonych było 11 (36,67% ogółu badanych) samorządów, przy czym trzy gminy jako członkowie indywidualni, a pozostałe w ramach LOT „Kraina Lessowych Wąwozów”, „Roztocze” i „Zamość i Roztocze” oraz LGD „Krasnystaw PLUS” i „Zielony Pierścień”. Aktywność badanych samorządów w tym obszarze należy ocenić na poziomie ponadprzeciętnym, gdyż na terenie województwa lubelskiego urzędy gminy wykazują niską aktywność we współpracy z organizacjami wspierającymi rozwój turystyki i przedsiębiorczości takimi jak LOT-y i ROT (Kuźmicki, Żbikowski 2012).

Najbardziej rozwiniętą formą współpracy międzysektorowej są struktury klastrowe. Do Innowacyjnego Klastra Zdrowie i Turystyka „Uzdrowiska – Perły Polski Wschodniej”, zrzeszającego gminy uzdrowiskowe województw: podkarpackiego, świętokrzyskiego i lubelskiego, przystąpiła gmina Krasnobród. Zadaniem Klastra jest utworzenie platformy współpracy dla jego uczestników w celu realizacji wspólnych projektów finansowanych ze środków własnych, środków funduszy europejskich oraz innych funduszy krajowych i zagranicznych, prze-

with their own resources, European funds and other domestic and foreign funds, intended specifically for: research, joint investment projects, activities related to the development of modern technologies, as well as the promotion of the Cluster brand, its products and services (www.klsterzit.pl, Access from 01.08.2015).

Cluster cooperation was also undertaken by the Local Tourism Organization "The Land of Loess Gorges". It is formed among local government partners by municipalities: Janowiec, Kazimierz Dolny, Karczmiska, Końskowola, Puławy, Opole Lubelskie, Poniatowa, Nałęczów, Wojciechów, Wąwolnica and the city of Puławy. As part of the co-operation a functional-spatial strategy was developed for the development of tourism on the premises of LTO's operation in the functional area of Powiśle" (www.kraina.org.pl, retrieved 31.12.2015). Cooperation within the framework of the LTO and clusters was very well evaluated by local government representatives (score of 5 on the above-mentioned scale).

In the light of empirical research, insufficient dissemination of diagonal intersectoral co-operation and low activity of a large group of investigated local governments for the diversification of co-operation should be noted.

In the course of empirical research conducted, a group of comprehensively active local governments emerges (characterised by the choice of different forms and diversifying partners) implementing both intra and intersectoral cooperation to support tourism development. These are: Janów Lubelski, Janowiec, Kazimierz Dolny, Krasnobród, Rossosz, Tomaszów Lubelski, Wąwolnica, Włodawa, Zwierzyniec.

When referring to the objective scope of co-operation, it should be concluded that a broader scope was observed in the forms of intersectoral cooperation than in the intrasectoral one. On the other hand, the effects of co-operation were evaluated as "good" by local government officials, both in the intra and intersectoral field (on the 5-point scale, where 1 - insufficient, 2 - mediocre, 3 - sufficient, 4 - good, 5 - very good).

Conclusion

Summarizing the analysis of exploiting cooperation by the surveyed municipalities within natural valuable areas of Lublin Province for the development of tourism, it is important to note high activity in intrasectoral cooperation and in LAG-type partnerships. Advanced cooperation forms, e.g. clustering, are not yet popular. These actions, however, should be a priority as they would foster the development of entrepreneurship (including local authorities) and generation of social capital.

On the other hand, one should favourably assess the activity of local governments in joint acquisition of external financial resources and the increasing frequency of inter-municipal cooperation to develop tourism, which resulted in, e.g., joint establishment of LTOs (Local Tourist Organizations) and tourism clustering.

In the light of the results of empirical research, the originally adopted hypothesis should be verified

znaczonych w szczególności na: badania naukowe, wspólne projekty inwestycyjne, działania związane z rozwojem nowoczesnych technologii, a także promocję marki Klastra, jego produktów i usług (www.klsterzit.pl, dostęp z dnia 01.08.2015).

Współpracę o charakterze klastra podjęła także LOT „Kraina Lessowych Wąwozów”. Tworzą ją wśród partnerów samorządowych gminy: Janowiec, Kazimierz Dolny, Karczmiska, Końskowola, Puławy, Opole Lubelskie, Poniatowa, Nałęczów, Wojciechów, Wąwolnica oraz Miasto Puławy. W ramach współpracy przygotowano strategię funkcjonalno-przestrzenną rozwoju turystyki na terenie funkcjonowania LOT na obszarze funkcjonalnym Powiśle" (www.kraina.org.pl, dostęp z dnia 31.12.2015). Współpraca w ramach LOT i klastrów została bardzo dobrze oceniona przez przedstawicieli samorządu (ocena 5 przy skali jw.).

W świetle przeprowadzonych badań empirycznych należy dostrzec niedostateczne upowszechnienie współpracy międzysektorowej diagonalnej oraz małą aktywność znacznej grupy badanych samorządów w dywersyfikowaniu współpracy.

W ramach przeprowadzonych badań empirycznych wyłania się także grupa aktywnych samorządów kompleksowo (poprzez wybór różnych form i dywersyfikację partnerów) realizujących współpracę tak wewnątrz- jak i międzysektorową dla wspierania rozwoju turystyki. Są to: Janów Lubelski, Janowiec, Kazimierz Dolny, Krasnobród, Rossosz, Tomaszów Lubelski, Wąwolnica, Włodawa, Zwierzyniec.

Odnosząc się do zakresu przedmiotowego realizowanej współpracy należy stwierdzić, że szerszy zakres występował przy formach współpracy międzysektorowej niż wewnątrzsektorowej. Dobrze/wysoko zostały natomiast ocenione przez przedstawicieli władz samorządowych efekty współpracy, zarówno wewnątrz-, jak i międzysektorowej (w pięciostopniowej skali oceny, gdzie 1 - ocena niedostateczna, 2 - ocena mierna, 3 - ocena, 4 - dobra, 5 - bardzo dobra).

Podsumowanie

Podsumowując analizę wykorzystania współpracy przez badane samorzady gmin przyrodniczo cennych województwa lubelskiego w rozwoju turystyki, należy dostrzec wysoką aktywność we współpracy wewnątrzsektorowej oraz w partnerstwach typu LGD. Dostyc mało popularne są jeszcze formy zaawansowanej współpracy typu klastry. Działania te natomiast powinny być priorytetem, ponieważ sprzyjałyby rozwojowi przedsiębiorczości (także władz lokalnych) i generowaniu kapitału społecznego.

Korzystnie należy natomiast ocenić aktywność samorządów we wspólnym pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych oraz coraz powszechniejsze podejmowanie współpracy międzygminnej w celu rozwoju turystyki, które skutkowało m.in. współtworzeniem LOT oraz klasteringu turystycznego.

W świetle wyników badań empirycznych należy zatem pozytywnie zweryfikować przyjętą w pracy hipotezę badawczą, wykazano bowiem, że samorzady

Table 2. Cross-sectoral cooperation of the local governments within natural valuable areas of Lublin Province for the development of tourism**Tabela 2.** Współpraca międzysektorowa samorządów gmin przyrodniczo cennych województwa lubelskiego w rozwoju turystyki

Form of cooperation/ Forma współpracy	Number of local governments cooperating in a given form/ Liczba samorządów współpracujących w danej formie	Names of local governments cooperating in a given form/ Nazwysamorządów współpracujących w danej formie	Objective scope of cooperation/ Zakres przedmiotowywspółpracy	Evaluation of cooperation results/ Ocena efektów współpracy
Local Action Group/ Lokalna Grupa Działania	30	all of investigated ones/ wszystkie badane	preparation of application for a grant from external funds, conducting information and promotion activities, investment in technical infrastructure, preparation of development plans, training workshops, study visits/ przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną, przygotowanie planów rozwoju,warsztaty szkoleniowe, wizyty studyjne	4.1
Local Tourist Organization/ Lokalna Organizacja Turystyczna	11	Janowiec, Józefów, Janów Lubelski, Kazimierz Dolny, Krasnobród, Kraśniczyn, Susiec, Tarnawatka, Tomaszów Lubelski, Wąwolnica, Zwierzyniec	preparation of application for a grant from external funds, conducting information and promotion activities, investment in technical infrastructure, preparation of development plans, training workshops/ przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną, przygotowanie planów rozwoju,warsztaty szkoleniowe	5.0
Regional Tourism Organization/ Regionalna Organizacja Turystyczna	11	Janowiec, Józefów, Janów Lubelski, Kazimierz Dolny, Krasnobród, Kraśniczyn, Susiec, Tarnawatka, Tomaszów Lubelski, Wąwolnica, Zwierzyniec	preparation of application for a grant from external funds, conducting information and promotion activities, investment in technical infrastructure, preparation of development plans, training workshops/ przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną, przygotowanie planów rozwoju,warsztaty szkoleniowe	5.0
clusters/ klastry	4	Janowiec, Kazimierz Dolny, Krasnobród, Wąwolnica	Preparation of the application for a grant from external funds, conducting information and promotion activities, investment in technical infrastructure, training workshops, preparation of development plans/ przygotowanie wniosku o dotację ze środków zewnętrznych, prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych, inwestycje w infrastrukturę techniczną,	5.0

Source: author's own elaboration based on research.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań.

positively, because it has been shown that local governments of municipalities within natural valuable areas still display insufficient deployment of diagonal cooperation in stimulating the use of natural attractions and resources in the development of the tourist function.

Only about one third of the municipalities undertook comprehensive actions utilizing both intra and intersectoral cooperation in stimulating the development of tourism. Further development of cooperation allows these units to maintain a competitive advantage in the region. In the case of municipalities with a high potential of natural assets, but with less favourable human-origin conditions for tourism development, it is particularly desirable to undertake planned and rational cooperation, and increase marketing activity, especially in terms of creating tourism products, as well as promotion. It is also advisable to develop other types of economic activities, which are permitted under protective regimes maintained in those municipalities, due to the occurrence of protected areas.

Acknowledgement

The work was prepared as part of the research project No. 2011/01/D/HS4/03927, entitled "Environmental Conditions and Factors of development of the economic functions of the valuable natural areas of Lublin province" funded by the National Science Centre.

Opracowanie przygotowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/03927 pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

References/Literatura:

1. Czernek K. (2010), *Uwarunkowania współpracy na rzecz rozwoju turystyki w regionie*. Rozprawa doktorska http://www.wbc.poznan.pl/Content/148858/Czernek_Katarzyna-rozprawa_doktorska.pdf (data dostępu: 30.03.2017).
2. Dobrzańska B. M. (2007), *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
3. Fyall A., Garrod B. (2005), *Tourism Marketing. A collaborative Approach*. Channel View Publications, Clevedon-Buffalo-Toronto.
4. Guzal-Dec D. (2009), *Konkurencyjność jednostek terytorialnych na przykładzie gmin wiejskich województwa lubelskiego*. Wydawnictwo PWSZ im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska.
5. Guzal-Dec D. (2013), *Operacjonalizacja modelu Presja-Stan-Reakcja w badaniu cenności ekologicznej gmin wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*. Rocznik Ochrony Środowiska – Annual Set the Environment Protection, t. 15, nr 3, s. 2925–2941.
6. Guzal-Dec D. (2014), *Supporting Development of Tourism by Local Municipal Self-governments within the Naturally Valuable Areas of the Lubelskie Voivodship*. Barometr Regionalny, nr 3, s. 111-120.
7. Guzal-Dec D. (2015), *Samorząd gminny w kreowaniu zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*. Monografie i Rozprawy, nr 4. Wydawnictwo PSW JP II, Biała Podlaska.
8. Kuźmicki M., Żbikowski J. (2012), *Współpraca samorządów gminnych i powiatowych z instytucjami wspierającymi rozwój turystyki w województwie lubelskim*. Studia Ekonomiczne i Regionalne/ Economic and Regional Studies, t. V, nr 1, s. 91-96.
9. Michael E. J. (2003), *Tourism micro-clusters*. Tourism Economic, t. 9, nr 2, s.138-140.
10. Mika M., Pawlusiński R. (2006), *Możliwości współpracy samorządów lokalnych na rzecz rozwoju turystyki w Polsce*. Zeszyty Naukowe WSBiF w Bielsku-Białej, nr 1, s. 74-84.
11. Mistilis N., Daniele R. (2004), *Challenges of competitive strategy in public and private sector partnerships in electronic national tourist destination marketing systems*. Journal of Travel and Tourism Marketing, t. 17, nr 4, s.63-67.
12. Suchta J. (red.) (1997), *Wycena i gospodarowanie nieruchomościami na obszarach cennych ekologicznie (cennosc ekologiczna – wartosc ekonomiczna)*. Zachodnie Centrum Organizacji, Olsztyn-Zielona Góra.
13. Szewczuk A. (2011) *Rozwój lokalny i regionalny – główne determinanty*. W: A. Szewczuk, M. Kogut-Jaworska, M. Zioło (red.), *Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka*. Wyd. C. H. Beck, Warszawa, s. 64-76.
14. Zwolińska-Ligaj M. (2015), *Integracja funkcji gospodarczych i środowiskowych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego. Perspektywa przedsiębiorstw*. Monografie i Rozprawy, nr 4. Wydawnictwo PSW JP II, Biała Podlaska.

Websites/ Strony internetowe:

15. <http://www.minrol.gov.pl> (data dostępu: 31.12.2015).
16. <http://www.sis-dotacje.home.pl/lupa/biuletyn%203.pdf> (data dostępu: 31.12.2015).